

УДК 37.07.018.32: [005:001.895] "712"

Л. І. КУТОРЖЕВСЬКА, О. А. КУТОРЖЕВСЬКА

м. Полтава

ІННОВАЦІЙНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ: ПЕДАГОГІКА ДОБРА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ДІЇ

У статті проаналізовано інноваційну соціально-педагогічну діяльність вихователя, учителя та соціального педагога в умовах реформування інтернатних закладів освіти, особливості впровадження педагогіки добра В. О. Сухомлинського в навчально-виховний процес школи-інтернату.

Ключові слова: інновація, соціально-педагогічна діяльність, загальноосвітня школа-інтернат, вихователь, учитель, соціальний педагог.

У сучасних умовах в Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на світовий освітній простір. Цей процес супроводжується змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу: пропонується новий зміст, підходи, інші відносини, інший педагогічний менталітет. У таких умовах педагогові необхідно орієнтуватися у широкому спектрі сучасних інноваційних технологій, ідей та напрямів. Інноваційну спрямованість педагогічної діяльності зумовлюють соціально-економічні перетворення, які вимагають відповідного оновлення освітньої політики, прагнення педагогів до освоєння та застосування педагогічних новинок, конкуренція загальноосвітніх закладів, що стимулює пошук нових форм, методів організації навчально-виховного процесу, диктує відповідні критерії щодо добору педагогічного колективу.

Термін «інновація» означає «нововведення», «новаторство». Інновації є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих педагогів і цілих колективів, народжуються інноваційні інтернатні заклади, – стверджують дослідники О. Бернацька, А. Грітчина, О. Ігнатова, Л. Єременко, Л. Канішевська, Л. Карпушевська, Л. Кузьменко, С. Свириденко [1]. У монографії А. Наточія «Виховання підлітків у загальноосвітніх школах-інтернатах України: теорія і практика» наведено низку інновацій навчально-виховного процесу інтернатного закладу освіти, а саме в центрі виховання стоїть Людина як найвища цінність життя, процес формування особистості проходить у контексті загальнолюдської культури, і зміст культури визначає

зміст виховання, свобода вибору особистості, яка формується, складає основу методичного розв'язку виховних проблем, межі виховання розширюються та враховують у своєму змісті навчання й освіти як засоби виховання, організація роботи педагога з дітьми спирається на фундамент професіоналізму, а зміст професійної підготовки педагогів до такої роботи розробляється, головною відмінністю вчорашнього виховання від сьогоднішнього є ціннісне ставлення до особистості вихованця [5, 60]. Завданням нашого дослідження є розглянути інноваційну соціально-педагогічну діяльність в умовах сучасних інтернатних закладів освіти на основі впровадження педагогіки добра В. О. Сухомлинського в навчально-виховний процес. Інноваційна діяльність – діяльність, пов'язана зі здійсненням науково-практичних розробок із метою переходу на діяльність за новою технологією, – стверджують сучасні дослідники [2, 76].

Відомо, школи-інтернати в нашій країні стали створюватися з 1956 року в атмосфері певної ейфорії [5, 70]. Видатний український педагог В. О. Сухомлинський у листі-зверненні «До питання про організацію шкіл-інтернатів» писав: «Ідея створення шкіл-інтернатів дуже хороша, але школи-інтернати повинні створюватися не для всіх дітей, а тільки для тих дітей, які позбавлені нормального виховання у сім'ї» [11]. Ознакою сьогодення є влаштування на виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, у родинне оточення (усиновлення, опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу). Проте значна частина дітей, поз-

бавлених батьківського піклування, виховується у державних інтернатних закладах освіти. Обставини, за яких діти потрапляють до школи-інтернату, різні. По-перше, це діти, які змушені поліпшувати стан свого здоров'я (санаторні школи-інтернати); по-друге, це діти, які бажають поглибити вивчення окремих предметів чи курсів (спеціалізовані школи-інтернати); діти, які втратили своїх батьків, та діти, які є сиротами при живих батьках (школа-інтернат із частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги); діти, які потребують корекції розумового чи психічного розвитку (спеціальні школи-інтернати), а також діти, які потребують особливих умов виховання (школи соціальної реабілітації інтернатного типу). В останні роки в Україні відбувається процес реформування державної системи влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що передбачає розукрупнення великих шкіл-інтернатів, покращення підготовки до самостійного життя, – зауважує Л. Канішевська [4, 85]. Тому реалізація цієї мети неможлива без побудови якісно нової системи виховання, введення інновації, що пов'язано із цілеспрямованими змінами, що привносять у виховне середовище нові елементи, зумовлюючи перехід системи з одного стану в інший. Передбачуваними змінами можуть бути цілі, умови, зміст, засоби, методи, форми організації освіти й управління процесами в інтернаті. Серед важливих завдань інноваційних інтернатних закладів Л. Канішевська виокремлює такі: підготовка дитини до свідомого життя в суспільстві через оздоровлення, освіту, допрофесійну підготовку, соціальний захист, допомогу й підтримку; виховання громадянина України, національно свідомої, соціально зрілої особистості; збереження та зміцнення соціального, фізичного та психічного здоров'я вихованців; соціалізація дітей, підлітків і молоді на основі педагогічного співробітництва через реалізацію функції соціальної адаптації: створення умов для діяльності щодо засвоєння умов середовища, включення в систему соціальних відношень, набуття соціального досвіду, створення «ситуації успіху», забезпечення емоційного благополуччя, пси-

хологічної підтримки дітей, набуття досвіду діяльності в різновіковому колективі, участь у масових заходах; виховання любові до праці, забезпечення умов для життєвого та професійного самовизначення учнів; виховання в молоді ціннісного ставлення до інших людей, оточуючого середовища, самого себе, здатності з повагою відноситись до думок, інтересів, звичок, вірувань інших людей; створення можливості для виявлення особистої ініціативи вихованців і самостійного прийняття рішень [4, 85–86].

В інтернатних закладах освіти учитель озброює учнів знанням основ наук; вихователь організовує життя, працю та відпочинок своїх вихованців так, щоб вони були здоровими, життєрадісними, добре вчилися та працювали; соціальний педагог організовує соціально-педагогічну діяльність – різновид професійної діяльності, що спрямована на реалізацію завдань соціального виховання, створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості. Один із пріоритетів у соціально-педагогічній діяльності, – стверджує О. Безпалько, – це допомога в позитивній соціалізації особистості, зокрема в інтеграції в суспільство, допомога в її розвитку, вихованні, освіті, професійному визначенні [3, 185–186]. Соціально-педагогічна діяльність скерована на вирішення індивідуальних потреб вихованця шляхом вивчення особистості та навколишнього середовища, пошуку засобів, які допоможуть індивіду вирішити його проблему. Саме педагогічні твори Василя Олександровича Сухомлинського, з якими знайомляться молодші школярі, навчають дітей бути добрими, ввічливими, поважати старших, бережливо ставитися до навколишнього середовища. Дійові особи оповідань великого педагога – дівчатка та хлопчики, які переживають сильні почуття, а саме радість спілкування, сум, тривогу, захоплення грою. Читаючи оповідання, змінюється настрій дітей, вони виявляють ставлення одне до одного, разом із педагогом мандрують на луки, у ліс, поле, відкривають таємниці природи, складають казки, оповідання. Педагогіка добра Василя Олександровича формує світогляд вихованців, навчає бути добрими, толерантними, стриманими, відповідальни-

ми за довкілля, оберігати його, допомагати тваринкам. Учні другого класу дізнаються, що хтось виніс із хати маленьке сіре кошеня-тко й пустив його на дорогу (оповідання «Покинуте кошеня»). «Сидить кошеня та й нявчить. Проходять люди, – описує ситуацію Василь Олександрович, – хто сумно хитає головою, хто сміється, хто жаліє: бідне кошеня-тко, та й іде собі... Настав вечір. Зайшло сонце. Страшно стало кошеняткові. Притулилося воно до куща та й сидить – тремтить. Поверталася додому Наталочка... Вона не сказала ні слова, а взяла кошеня й понесла додому. Пригорнулося кошеня до дівчинки. Замуркотіло. Раде-радісіньке» [8, 63]. З іншого оповідання дізнаються діти, як літня злива залила ластів'яче гніздо, повипадали ластів'ята, вони ще не вмлі літати й кілька днів жили під кущем, потім порозліталися. «А одне сидить, не може піднятися: у нього перебите крило, – пише Василь Олександрович. Восени відлетіли пташки в теплий край. Зосталася під кущем молода ластівочка з перебитим крильцем. Я взяв її і приніс додому...» – закінчує педагог своє оповідання повчанням [6, 24]. Камінь, кинутий хлопчиком-пустуном у криницю, закрив джерело, і криниця засохла, – розповідає педагог в іншому творі. «Незабаром засохла трава навколо криниці, і дуб засох. Замовкла соловейкова пісня. Сумно стало в лузі, – констатує В. О. Сухомлинський і ставить риторичне запитання: – Де ж воно все поділося?» [6, 18]. У багатьох оповіданнях описує письменник-педагог випадки зі шкільного життя, коли начебто звичайні ситуації розкривають невідомі риси характеру дітей: боязкий хлопчик Миколка став хоробрим, довідавшись, що пташеня випало з гнізда, а мати-пташка тепер у розпачі. «Миколка поклав пташеня за пазуху й поліз на тополю. Від страху в нього тремтіли руки й ноги, але він ліз усе вище й вище. Поклав Миколка пташеня в гніздо, а сам спустився додолу. Дівчатка дивилися на нього захоплено» [10, 135]. Письмову роботу Микола написав погано, проте найкращу лінійку, рівну, гладеньку, гарну, зробив з дощечки на уроці ручної праці (оповідання «Найкраща лінійка») [10, 113–114]. Які риси характеру засуджує В. О. Сухомлинський, дізнаємося з оповідання «Як Пав-

лик списав у Зіни задачу»: Павлик не міг вдома розв'язати задачу, тож вирішив її у когось списати. Зіна дала йому свій зошит. Списуючи задачу, Павлик помітив у Зіни помилку, у своєму зошиті написав правильно, а Зіні не сказав нічого. Наступного дня діти від учителя дізналися, що Павлик добре попрацював над задачею, а Зіна помилку зробила. Зіна глянула на Павлика, він почервонів і похнюпив голову [10, 112–113]. Оповідання «Кінь утік» навчає дітей не зраджувати друзів [9, 115–116], оповідання «Сергійкова квітка» показує незвичайність і красу подарунка, зробленого своїми руками [9, 184]. Красу природи діти спостерігають, коли знайомляться та розповідають про осіннє небо. «Був тихий осінній ранок. Високо в небі летів ключ перелітних птахів. Вони тихо курликали, і від цього в степу було сумно», – описує Сухомлинський осінній ранок. Учитель пропонує дітям дібрати красиві й точні слова, щоб розповісти про осіннє небо. «Діти притихли. Вони дивилися в небо і думали. Через хвилину всі заговорили: небо синє-синє..., небо голубе..., небо чисте. І все. Та раптом промовила маленька Валя: – Я хочу сказати своє слово: небо ласкаве, – і усміхнулася. І всі побачили в небі те, чого не бачили досі: небо сумне, небо тривожне, небо зажурене, небо холодне... Василь Олександрович описує, як діти стояли і дивилися в сумні сині-сині осінні очі, а небо грало, трепетало, дихало, як жива істота» [8, 22–23]. В оповіданні «Соромно перед соловейком» зустрічаємо дівчаток Олю та Ліду, які гуляли в лісі, стомилися, сіли на траві перепочити, дістали з сумки хліб, масло, яйця, обідають. У цей час на дереві заспівав соловейко. Зачаровані красивим співом, дівчатка боялися поворухнутися, а коли він замовк, Оля збрала недоїдки та шматки газети та й кинула під кущ. Проте Ліда збрала все й поклала в сумку. «Навіщо ти збрала сміття? – запитала Оля. – Це ж у лісі... Ніхто не бачить... – Соромно перед соловейком... – тихо відповіла Ліда» [9, 12] Оповідання «Красиві слова і красиве діло» виховує чуйність, співчуття, доброту: у дощову погоду сховалися в хатинці троє хлопців і спостерігали за негодою. У цей час до хатинки прибіг ще один хлопчик, незнайомий. Одяг на ньому був мокрий, хлоп-

чик тремтів від холоду. «І ось перший із тих хлопців, які сиділи в сухому одязі, – пише Василь Олександрович, – сказав: – Як же ти змок на дощі! Мені жаль тебе... Другий хлопчик теж промовив красиві і жалісливі слова: – Як страшно опинитися в зливу серед поля! Я співчуваю тобі... А третій не сказав ні слова. Він мовчки зняв із себе сорочку і дав її змолу хлопчикові. Той скинув мокру сорочку й одягнув суху. Гарні не красиві слова. Гарні – красиві діла» – робить повчальний висновок письменник [9, 114–115].

Багато оповідань В. О. Сухомлинського присвячені сімейній тематиці: розкривають взаємовідносини в родині. Головною рушійною силою інноваційної діяльності в умовах інтернатного закладу освіти є педагог, оскільки як суб'єктивний чинник він є вирішальним в організації навчально-виховного процесу. Він має широкі можливості та необмежене поле діяльності, оскільки на практиці може коригувати процес вивчення творів: часто доводиться тактовно пояснювати вихованцям, позбавленим батьківського піклування, родинного оточення, про взаємовідносини в родині. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал педагога. З оповідань В. О. Сухомлинського діти дізнаються, як мама з донькою готують уроки («Як Наталя в Лисиці хитринку купила» [8, 10–11]); як Тимко повідомляє татові, який працює у полі, що сестричка посміхнулася («Тетянка усміхається» [8, 55]); як Михайлик дізнається, що коли у мами болить серце, тоді й сивіє волосинка («Сива волосинка» [7, 31–32]); як мама радить синові Андрійкові понести хворій однокласниці Наталі суницю, щоб щоки були рум'яні («Суниця для Наталі» [7, 26]); коли у Наталочки померла бабуся – осиротіла людська сім'я («Усі добрі люди – одна сім'я» [7, 32]).

L. I. KUTORZHEVSKA, O. A. KUTORZHEVSKA
Poltava

INNOVATIVE SOCIAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY UNDER THE CONDITIONS OF MODERN BOARDING SCHOOLS: V. O. SUKHOMLYNSKYI'S PEDAGOGY OF GOODNESS – IN ACTION

The innovative social and pedagogical activity of an educator, a teacher and a social pedagogue in conditions of reforming residential institutions, the peculiarities of introduction of V.O. Sukhomlynskyi pedagogy goodness into the educational process of the boarding school are analyzed in the article.

Key words: innovation, social and pedagogical activity, secondary boarding school, educator, teacher, social pedagogy.

Отже, інноваційний потенціал педагога (вчителя, вихователя, соціального педагога) – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, яка виявляє готовність удосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність, високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальну глибину та різнобічність інтересів педагога, який працює з вихованцями інтернатного закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Виховання учня інтернатного закладу як суб'єкта самостійної життєдіяльності / Свириденко С. О. (кер. авт. кол.), Канішевська Л. В., Кузьменко Л. В., Єременко Л. В., Ігнатова О. І., Бернацька О. Б., Грітчина А. І., Карпушевська Л. Р. — К.: Ін-т проблем виховання НАПН України. — 235 с.
2. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упоряд. К. Л. Крутий, О. О. Фунтікова. — Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. — 324 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери: — [2-ге вид.; за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. — Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. — 536 с.
4. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: Монографія. — К.: ХМЦНІ, 2011. — 368 с.
5. Наточій А. М. Виховання підлітків у загальноосвітніх школах-інтернатах України: теорія і практика: монографія / А. М. Наточій. — Миколаїв: Іліон, 2012. — 460 с.
6. Рідна мова: Підруч. для 4 кл / М. С. Вашуленко, Г. С. Дубовик, О. І. Мельничайко, Л. В. Скуратівський [за наук. ред. М. С. Вашуленка]. — К.: Освіта, 2004. — Ч. I. — 128 с.
7. Рідна мова: Підруч. для 4 кл / М. С. Вашуленко, Г. С. Дубовик, О. І. Мельничайко, Л. В. Скуратівський [за наук. ред. М. С. Вашуленка]. — К.: Освіта, 2004. — Ч. II. — 126 с.
8. Савченко О. Я. Літературне читання: підруч для 2 кл. / О. Я. Савченко. — К.: Освіта, 2014. — 160 с.
9. Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова. 3 клас: підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. — К.: Освіта, 2013. — 192 с.
10. Савченко О. Я. Читанка: Підруч. для 4 кл. — К.: Освіта, 2004. — Ч. I. — 159 с.
11. Сухомлинський В. А. К вопросу об организации школ-интернатив / Василий Александрович Сухомлинский // Советская педагогика. — 1988. — № 12. — С. 82–88.

Л. И. КУТОРЖЕВСКАЯ, О. А. КУТОРЖЕВСКАЯ
г. Полтава

ИННОВАЦИОННАЯ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ИНТЕРНАТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ: ПЕДАГОГИКА ДОБРА В. А. СУХОМЛИНСКОГО В ДЕЙСТВИИ

В статье проанализирована инновационная социально-педагогическая деятельность воспитателя, учителя и социального педагога в условиях реформирования интернатных заведений образования, особенности внедрения педагогики добра В. А. Сухомлинского в учебно-воспитательный процесс школы-интерната.

Ключевые слова: инновация, социально-педагогическая деятельность, общеобразовательная школа-интернат, воспитатель, учитель, социальный педагог.

Стаття надійшла до редколегії 30.07.2014

УДК 378.22.013.42.091.4:[005:001.895]

О. А. КУТОРЖЕВСКАЯ
м. Полтава

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ТВОРІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано формування толерантності як якості особистості засобами оповідань В. О. Сухомлинського в процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до інноваційної педагогічної діяльності.

Ключові слова: толерантність, соціальний педагог, фахова підготовка, інноваційна педагогічна діяльність, оповідання В. О. Сухомлинського.

У 1996 році Генеральна Асамблея ООН запропонувала державам-членам щорічно 16 листопада відзначати Міжнародний день, присвячений толерантності. Це рішення прийнято у зв'язку з тим, що 16 листопада 1995 року держави-члени ЮНЕСКО прийняли декларацію принципів толерантності, що проголошувала, що всі люди рівні за своїми правами та гідністю: люди за своєю природою різняться в зовнішньому вигляді, статусі, мові, поведінці та цінностях, але мають право жити в мирі й зберігати свою індивідуальність; погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим. Під толерантністю в «Декларації принципів толерантності» розуміється прийняття й правильне розуміння багатства культур світу, форм самовираження й способів проявів людської індивідуальності. Толерантна людина поважає переконання інших і не намагається довести свою

виняткову правоту. Толерантність мають проявляти окремі люди, групи й держави. Прояв толерантності співзвучний повазі прав людини. Толерантність – не тільки моральний обов'язок, але й політична та правова потреба. Толерантність робить можливим досягнення миру, – стверджує І. Зверева, – і сприяє зміні культури війни культурою миру, що є актуальним для сьогодення [4, 406].

Період сьогодення вимагає любові й поваги до людей, уміння розуміти інших, а також стійких мотиваційних настанов і високоморальних принципів суб'єкта, діяльність якого спрямована на соціальний захист, соціальну допомогу окремій людині чи соціальній групі, яка опинилася у важкому становищі. Саме соціальний педагог виступає суб'єктом професійної діяльності, посередником між особистістю та державно-громадськими соціальними службами, є захисником інте-